

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГОЛІКОВА КАТЕРИНА ПАВЛІВНА

УДК 338.244.4: [338.439. 66] (477)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Запоріжжя – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті, м. Запоріжжя.

- Науковий керівник –** доктор економічних наук, доцент
ТОМАРЕВА-ПАТЛАХОВА Вікторія Валеріївна,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя
завідувач кафедри менеджменту
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор,
ДЯТЛОВА Валентина Василівна,
Донецький державний університет управління МОН
України, м. Маріуполь
завідувач кафедри менеджмент зовнішньоекономічної
та інноваційної діяльності
- доктор економічних наук, професор,
КИРИЛЮК Євгеній Миколайович,
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького МОН України
професор кафедри економічної теорії, інноватики та
міжнародної економіки

Захист відбудеться «21» грудня 2017 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.01 у Класичному приватному університеті за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «17» листопада 2017 р.

Вчений секретарь
спеціалізованої вченої ради

О.І. Трохимець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Продовольча безпека завжди вважалася однією з найважливіших проблем для держав за всіх часів. Відомо, що народи, які повною мірою забезпечують власні потреби в продовольстві, досягають більшого прогресу і в інших сферах діяльності. Тому держави прагнуть убезпечити своє населення від продовольчого недоспоживання (голоду), тобто забезпечити необхідний рівень продовольчої безпеки країни.

Сьогодні, коли наша країна стоїть на шляху трансформаційних змін, проблема стабільного продовольчого забезпечення населення України є актуальною і набуває особливо важливого значення. Різке зростання індексів споживчих цін і цін виробників ускладнило економічну ситуацію в країні та знизило економічну доступність населення до продуктів харчування. Загострення ситуації з продовольчою безпекою погіршило економічну безпеку в країні. Вирішення цих проблем не можливе без державного втручання. Національний підхід до формування стратегії та управління продовольчою безпекою виправданий тим, що відповідальність за її стан покладається значною мірою на органи управління державою, які можуть і несуть відповідальність за достатнє забезпечення населення якісним продовольством усіх соціальних груп і територій.

На важливість проблеми забезпечення продовольчої безпеки як пріоритету державної політики вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення вітчизняних вчених, зокрема праці Е.Н.Борисенко, Н.Й. Басюркіна, О.В. Березіна, О.Л. Гальцової, О.І.Гойчук, Л.В. Дейнеко, В.В. Дятлової, С.М. Кваші, Є.М. Кирилюка, О.В.Кочеткова, Ю.П.Лебединського, О.Ю.Лебединської, І.І.Лукінова, Б.М.Міркина, Р.П. Мудрака, В.О. Олійника, О.П.Онищенко, Б.Й.Пасхавера, О.Д. Плеханова, І.М. Романюк, Р.І. Тринько, П.Т.Саблука, С.В.Савченка, О.В.Скидана, В.І.Суперсона, В.Г.Ткаченко, В.М. Трегобчука, В.В. Токаревої-Патлахової, О.І. Трохимець, О.М. Чечель, О.В. Шибаніна, Е.І. Шелудько, В.П.Щербаня, В.В.Юрчишина та ін.

Серед зарубіжних науковців варто відзначити А. Алтухова, Д. Антле, О. Борисенко, В. Гусакова, А. Гордєєва, З. Ільїної, А.А. Колєсняка, Т.В. Полозова, А. Сіна, М. Трейсі та ін.

Проте недостатньо дослідженими залишаються теоретичні та практичні питання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки, що потребує удосконалення методичних підходів до її оцінювання та визначення концепції державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні. Це обумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798). Особистий внесок автора полягає в удосконаленні державного регулювання продовольчою безпекою в умовах трансформації національної економіки.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо державного

регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- здійснити теоретичний аналіз понятійно-категоріального апарату продовольчої безпеки в контексті трансформації національної економіки та провести його уточнення;
- систематизувати класифікацію загроз продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки;
- конкретизувати принципи забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки;
- запропонувати методичний підхід до оцінювання рівня продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки;
- удосконалити методичний підхід до групування за географічною ознакою середньодушового фактичного споживання продуктів харчування в розрізі основних їх видів;
- удосконалити методику розрахунку інтегрального показника продовольчої безпеки країни;
- удосконалити методичний підхід до прогнозування стану продовольчої безпеки країни у короткостроковій перспективі;
- розробити концептуальний підхід до гармонізації державного регулювання продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки.

Об'єкт дослідження – процес державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних і практичних основ побудови та реалізації концепції державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод наукового пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ, положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, що займалися та займаються питаннями продовольчої безпеки, вивченням ролі держави у розв'язанні продовольчої проблеми, рекомендації науково-дослідних установ з досліджуваних питань.

Дослідження базується на використанні загальнонаукових методів дослідження: *теоретичного узагальнення, системного аналізу і синтезу* - для комплексної характеристики продовольчої проблеми та розроблення концепції гармонізації державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки (підрозділи 1.1, 1.2, 3.3); *групування і класифікація* - для класифікації загроз продовольчої безпеки та визначення основних показників для її оцінки (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *логіко-історичного методу* - для вивчення базових теорій забезпечення продовольством, генезису поняття та значення забезпечення продовольчої безпеки, виокремлення основних напрямів удосконалення державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки (підрозділи 1.1, 3.1, 3.3); *методів статистичного та математичного аналізу, графічного методу* – для оцінки факторів впливу на продовольчу безпеку;

визначення динаміки забезпечення продовольчої безпеки України (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2, 3.3); *методи економічного моделювання* - для обґрунтування напрямів забезпечення продовольчої безпеки (підрозділи 3.2); *метод прогнозування* – для обґрунтування прогнозного стану продовольчої безпеки в Україні (підрозділ 3.2).

Інформаційною базою дослідження нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, договори міжнародних економічних організацій та міжнародні угоди України з іншими державами світу, офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, офіційні статистичні матеріали ООН, звіти й аналітичні публікації міжнародних економічних організацій, довідкові та інформаційні видання, праці вітчизняних та іноземних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси, фахові наукові публікації, власні емпіричні дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні напрямів і розроблені практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки. Основні положення дисертаційної роботи, що містять елементи новизни, полягають у наступному:

удосконалено:

– методичний підхід до оцінювання рівня продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки, який, на відміну від існуючих, полягає у використанні системи індикаторів, що характеризують соціально-економічний стан продовольчої безпеки та обсяги виробництва і споживання продуктів харчування, що уможливорює визначення стану продовольчої безпеки з урахуванням трансформаційних змін національної економіки;

– методичний підхід до групування за географічною ознакою середньодушового фактичного споживання продуктів харчування в розрізі основних їх видів, який, на відміну від існуючих, полягає у застосуванні кластерного аналізу, що дозволяє виявити міжрегіональні відмінності у споживанні відносно дорогих та дешевих груп продовольства та їх споживчої цінності;

– методику розрахунку інтегрального показника продовольчої безпеки країни, яка, на відміну від існуючих, включає такі показники як: коефіцієнт достатності споживання продуктів харчування, добова енергетична цінність раціону людини, коефіцієнт диференціації споживання за квінтельними групами, коефіцієнт економічної доступності продуктів харчування за витратами та коефіцієнт продовольчої імпортової залежності, що дозволяє діагностувати стан продовольчої безпеки країни;

– методичний підхід до прогнозування стану продовольчої безпеки країни на підставі застосування моделі прогнозу, яка, на відміну від існуючих, є адаптивною і поєднує трендову модель та експоненціальне згладжування, що дозволяє з високою точністю визначити інтегральний показник продовольчої безпеки у короткостроковій перспективі;

– концептуальний підхід до гармонізації державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки,

який, на відміну від існуючих, засновано на єдності і взаємозв'язку держави та споживача; включає основні напрями державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки, що формує баланс сфери виробництва, реалізації продовольства та сфери споживання; направлено на забезпечення моніторингу і контролю стану продовольчої безпеки з метою своєчасного виявлення фактів прояву загроз для запобігання негативних їх наслідків;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат продовольчої безпеки із доповненням авторського формулювання, яке, на відміну від існуючих, враховує економічні, соціальні і політичні процеси в яких перебуває сучасна національна економіка та трактується як стан, що означається достатністю споживання продуктів харчування на рівні науково-обґрунтованих норм, задоволенням потреб у повноцінному харчуванні всіх верств населення, самозабезпечінстю внутрішнього ринку необхідними продуктами харчування в умовах трансформації національної економіки;

– класифікація загроз продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки, яка, на відміну від існуючих, доповнена класифікаційними ознаками: рівень розвитку культури споживання (недостатній рівень розвитку культури споживання, достатній рівень розвитку культури споживання, високий рівень розвитку культури споживання) та рівень впливу негативних факторів трансформаційних змін в економіці (слабкий вплив, помірний вплив, вагомий вплив);

- принципи забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки, які, на відміну від існуючих, доповнені такими принципами як наукова обґрунтованість, безперервність та системність, що поглиблює наукові засади забезпечення продовольчої безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні узагальнення та отримані практичні результати направлені на забезпечення продовольчої безпеки країни і можуть бути використані державними інститутами для удосконалення підходів щодо формування стратегії та механізмів розв'язання продовольчої проблеми з урахуванням трансформаційних змін національної економіки. Прикладний аспект підтверджується практичним застосуванням окремих результатів дослідження органами державної та місцевої влади.

Рекомендації щодо оцінювання рівня продовольчої безпеки прийняті до розгляду та використовуються в практичній діяльності Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 08-15/06/3572 від 17.04.2017).

Рекомендації до впровадження концепцію гармонізації державного регулювання щодо забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки прийняті до розгляду Департаментом агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації для підготовки заходів щодо регіонального розвитку (довідка № 4239-17 від 29.05.2017).

Основні положення дисертації використовують у навчальному процесі Класичного приватного університету під час викладання навчальних дисциплін

«Національна економіка», «Індустріальна та аграрна економіка» (довідка № 298 від 08.02.2017).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій систематизовано теоретичні засади та обґрунтовано практичні рекомендації щодо державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки. Наукові положення, висновки і пропозиції, що містяться в дисертаційній роботі, є результатом особистих розробок автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження доповідалися на всеукраїнській і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: 9-а міжнародна научна практична конференція, «Настоящи изследвания и развитие» (м. Софія, 2013 р.); Загальноукраїнська наукова web-конференції молодих вчених «Особливості розвитку регіонів України у нових економічних умовах» (м. Сімферополь, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації» (м. Херсон, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Нормативні, управлінські та міжнародні аспекти соціально-економічного розвитку» (м. Львів, 2014 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сучасної економіки» (м. Запоріжжя, 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку фінансів, обліку та підприємництва в умовах трансформації економіки» (м. Київ, 2016 р.)

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 13 наукових працях, з яких: 1 – підрозділ у монографії, 5 – статей в наукових фахових виданнях України, 3 з яких входять до міжнародних наукометричних баз даних, 1 – стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні, 6 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій – 4,31 д.а.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 235 сторінок, з них основний текст – 187 сторінок, список використаних джерел – 22 сторінки, додатки - 16 сторінок. Робота містить 23 таблиці та 43 рисунки. Список використаних джерел включає 211 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; вказано наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; наведено дані щодо апробації та публікацій.

У *першому розділі* – «**Теоретично-методичні основи формування парадигми забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки**» – обґрунтовано економічну сутність та особливості забезпечення продовольчої безпеки держави; досліджено продовольчу безпеку в умовах трансформації національної економіки; розглянуто методичні підходи до оцінки її стану.

На основі проведеної систематизації дефініцій продовольчої безпеки сформульовано авторське тлумачення цього поняття. Продовольчу безпеку визначено як стан, що означається достатністю споживання продуктів харчування на рівні науково-обґрунтованих норм, задоволенням потреб у повноцінному харчуванні всіх верств населення, самозабезпеченістю внутрішнього ринку необхідними продуктами харчування в умовах трансформації національної економіки.

Дослідженнями доведено, що розвиток продовольчої безпеки, як системи життєзабезпечення країни, є визначальним для її економічної і національної безпеки, оскільки без продуктів харчування, як найважливіших ресурсів, існування людини, населення, нації, країни неможливе. Тому продовольча безпека посідає центральне місце серед складових національної економічної безпеки.

Результати дослідження переконують, що для гарантування продовольчої безпеки державне регулювання має бути спрямоване на припинення та запобігання дії загроз щодо продовольчої безпеки. Систематизовано класифікацію загроз продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки та доповнено її такими класифікаційними ознаками: рівень розвитку культури споживання (недостатній рівень розвитку культури споживання, достатній рівень розвитку культури споживання, високий рівень розвитку культури споживання); рівень впливу негативних факторів трансформаційних змін в економіці (слабкий вплив, помірний вплив, вагомий вплив).

Аналіз наукових концепцій і систематизація поглядів вчених-економістів на процес формування та гарантування продовольчої безпеки переконує, що даний процес на рівні держави має базуватись на таких принципах: самозабезпеченість, незалежність, достатність, доступність, якість, збалансованість та екологічність, гармонійне поєднання та врахування яких є запорукою продовольчої безпеки та гарантом попередження можливих загроз. В умовах трансформації національної економіки доповнено перелік принципів забезпечення продовольчої безпеки такими як наукова обґрунтованість, безперервність та системність (рис. 1).

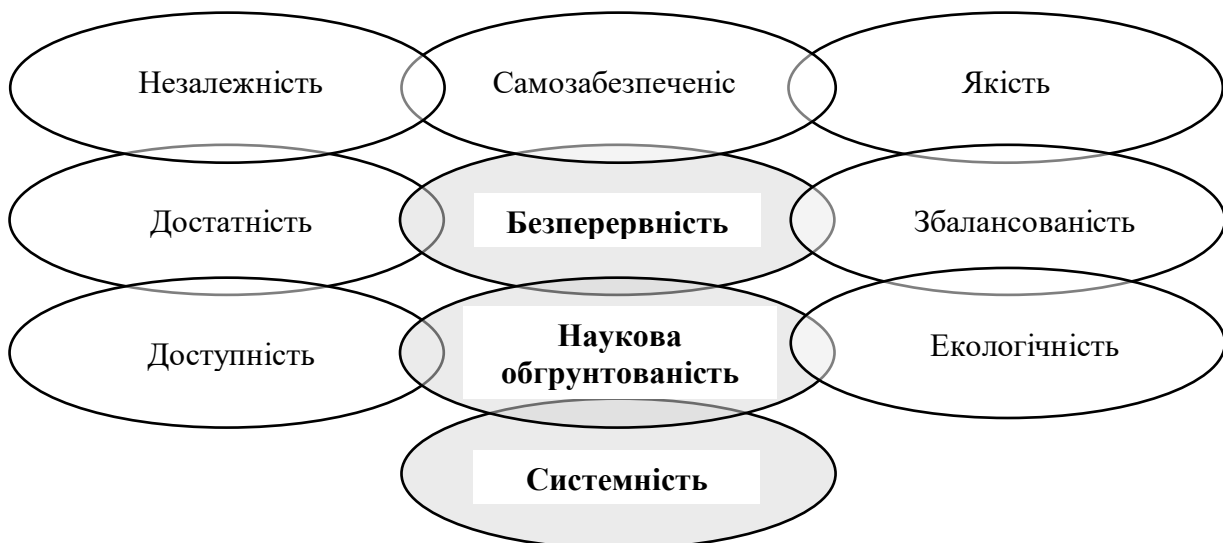

Рис.1. Принципи забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки (удосконалено автором)

Принцип наукової обґрунтованості передбачає наявність затверджених на законодавчому рівні нормативно-правових актів, що регулюють напрями забезпечення продовольчої безпеки України.

Принцип безперервності полягає у постійному забезпеченні всіх верств населення країни продуктами харчування відповідної кількості та якості в незалежності від стану трансформаційних змін національної економіки.

Принцип системності передбачає забезпечення продовольчої безпеки країни шляхом управління сукупністю об'єктів (національний, регіональний і базовий рівень), з урахуванням їх взаємозв'язку та зміни під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Важливу роль при виборі напрямів державного регулювання продовольчої безпеки відіграє система оцінки її стану. В дисертації проаналізовано методичні підходи до оцінки стану продовольчої безпеки, а також критерії, індикатори та порогові їх значення, що застосовуються як в Україні, так і в інших державах. На основі цих досліджень автором згруповано методичні підходи до формування оціночного механізму визначення стану продовольчої безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Методичні підходи до формування оціночного механізму визначення стану продовольчої безпеки (удосконалено автором)

№ з/п	Підхід	Характеристика
1	Дохідний	передбачає проведення оцінки доходів всіх верств населення з метою виявлення їх купівельної спроможності щодо придбання продуктів харчування
2	Витратний	передбачає проведення оцінки витрат всіх верств населення в залежності від структури споживання продуктів харчування, особистих вподобань та рівня розвитку культури споживання
3	Порівняльний	заснований на зіставленні стану продовольчої безпеки в залежності від рівня (глобальний, національний, регіональний, базовий) та об'єкта оцінки (світова продовольча безпека, національна продовольча безпека, регіональна продовольча безпека, продовольча безпека домогосподарств)
4	Індикаторний	передбачає оцінку стану продовольчої безпеки за допомогою групи коефіцієнтів (індикаторів) у порівнянні з пороговими їх значеннями
5	Кластерний аналіз	передбачає групування за географічною ознакою фактичного споживання продуктів харчування в розрізі основних їх видів
6	Інтегральна оцінка	передбачає побудову єдиного інтегрального показника, що дає змогу об'єднати багато різних за назвами, одиницями виміру, значущістю й іншими характеристиками показників, з метою визначення подальших напрямів державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки

Дослідження підтверджують, що формування оціночного механізму визначення стану продовольчої безпеки включає такі методичні підходи як дохідний, витратний, порівняльний, індикаторний, кластерний аналіз та інтегральна оцінка. Без послідовного застосування наведених методичних підходів в розрахунках неможливо всебічно та вчасно оцінити стан продовольчої безпеки, своєчасно і правильно реагувати на загрози.

У другому розділі – «Сучасний стан продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки» - проведено оцінку індикаторів, які характеризують соціально-економічний стан продовольчої безпеки країни; оцінку індикаторів, які характеризують обсяги виробництва і споживання продуктів

харчування, в основі яких покладено принцип самозабезпечення та незалежності; наведені економічні результати трансформації в Україні в контексті міжнародних порівнянь.

Економічна доступність продовольства характеризується рівнем розвитку національної економіки, який визначає передусім розміри доходів населення, а від них залежить їх купівельна спроможність щодо придбання продуктів харчування за цінами, що встановлюються на продовольчому ринку. Діапазон мінімальних соціальних гарантій встановлених державою в роботі представлений у вигляді розрахунку рівня покриття прожиткового мінімуму заробітною платою, пенсією та середньомісячним наявним доходом. Починаючи з 2009 року рівень мінімальної заробітної плати відповідає рівню прожиткового мінімуму, проте на думку експертів країн ЄС, мінімальна заробітна плата має становити 2-2,5 прожиткових мінімумів, оскільки повинна забезпечувати працівникам та їхнім сім'ям достатній рівень життя.

Досить важливим економічним аспектом розвитку населення є наявний середньомісячний дохід на особу та його співвідношення до прожиткового мінімуму. В цьому аспекті є позитивні зрушення, а саме починаючи з 2005 року середній дохід населення перевищив прожитковий мінімум і в 2014 році був у 2,12 разу вищий. Проте вже у 2016 р. лише у 1,86 разу даний показник перевищував прожитковий мінімум, що є фактором дестимулятором, який посилює соціальну нерівність, найпоширенішою формою якої є бідність. Домогосподарства все гостріше відчувають своє скрутне матеріальне становище, а саме 74% з них вважають себе бідними. Цьому підтвердження є наявність домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, у яких частка витрат на харчування за аналізований період складала не менш як 63,8%, а у 2011 та 2015 роках досягала 68,5 та 67,3%, відповідно (рис. 2)

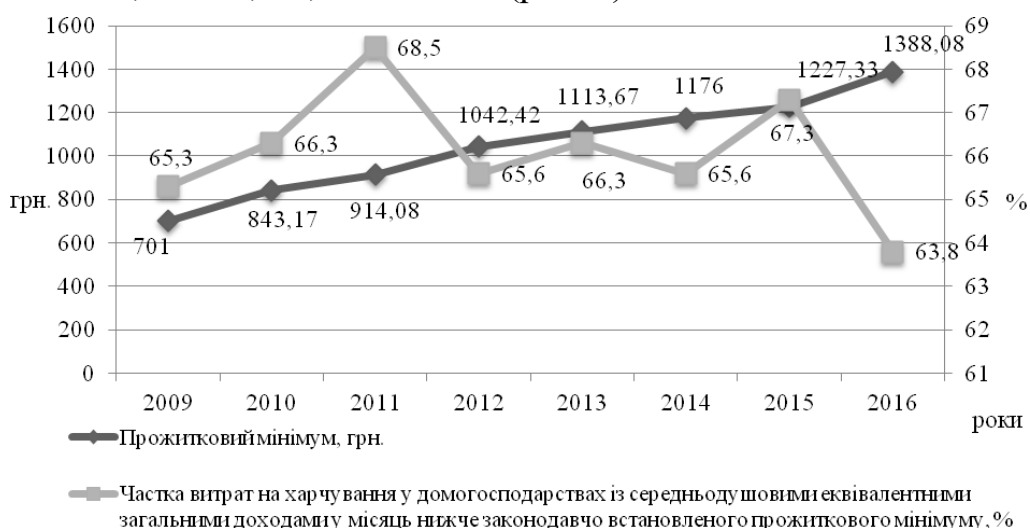

Рис. 2. Динаміка частки витрат на харчування у домогосподарствах із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму в Україні за 2009-2016 рр. (побудовано за даними Державної служби статистики України)

Порівняння структури споживчих витрат на продовольство в Україні з

окремими країнами ЄС, пострадянського простору та США виглядає не на користь нашої держави. Питома вага витрат на харчування в Україні подекуди в 4-5 разів вище, ніж у країнах Євросоюзу. Навіть порівняно з країнами колишнього СРСР, найвища частка витрат на продовольство в Україні (рис. 3).

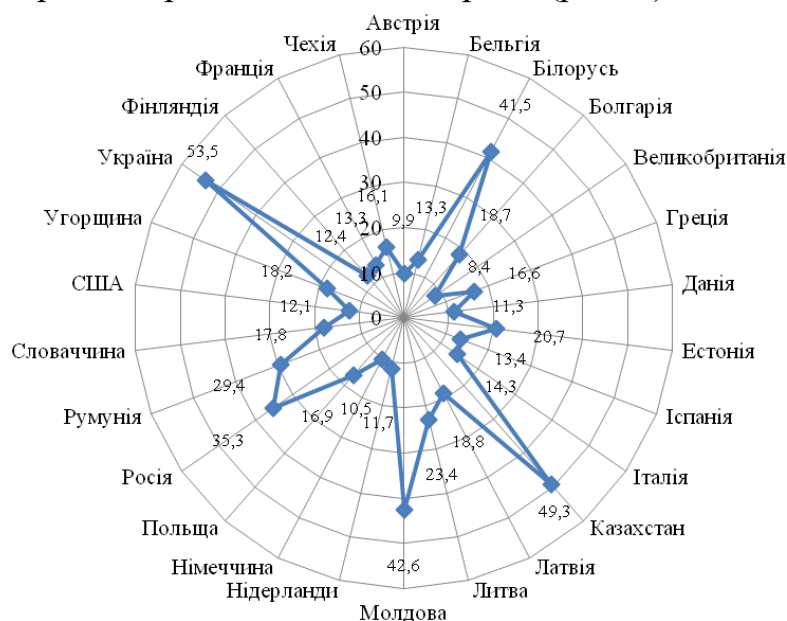

Рис. 3. Частка витрат на харчування у сукупних споживчих витратах домогосподарств у окремих країнах світу у 2016 році, %
(побудовано за даними Державної служби статистики України)

Результати проведеного аналізу фактичного споживання продуктів харчування у порівнянні з мінімальними та раціональними нормами свідчать про те, що мінімальні норми споживання відносно фактичного за більшістю видів продуктів харчування є заниженими. Отже, методика розрахунку раціональних та мінімальних норм споживання продуктів харчування в разі відрізняється між собою. За таких умов, є сумнівним факт того, що прожитковий мінімум забезпечує нормальне функціонування організму людини та збереження його здоров'я (рис. 4).

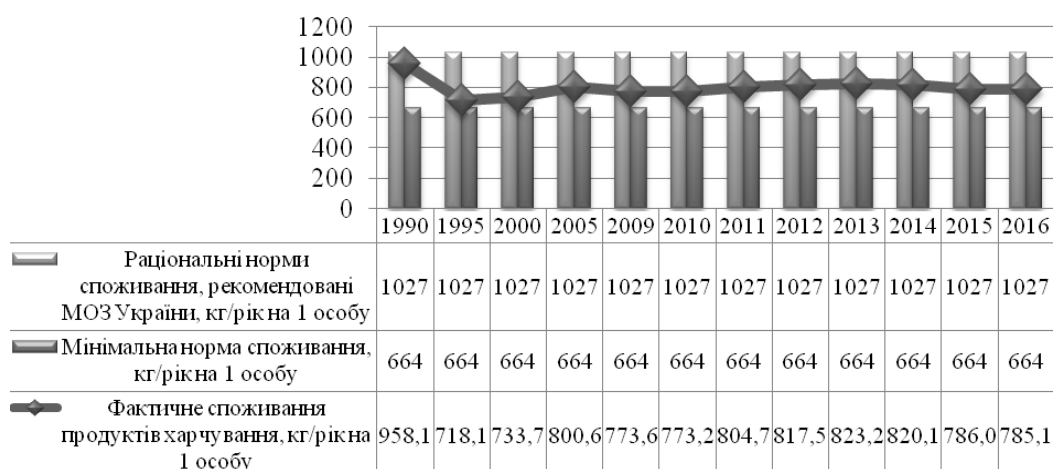

Рис. 4. Динаміка фактичного споживання продуктів харчування у порівнянні з мінімальними та раціональними нормами в Україні у 1990-2016 рр.
(побудовано за даними Державної служби статистики України)

З метою виявлення міжрегіональних відмінностей у споживанні продуктів харчування, обов'язковим є застосування методів кластерного аналізу. В процесі дослідження фактичного споживання продуктів харчування в розрізі основних їх видів за даними 2016 року виділено три кластера (рис. 5): кластер 1 – Донецька, Запорізька, Луганська та Одеська області; кластер 2 – Вінницька, Волинська, Житомирська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області; кластер 3 – Дніпропетровська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська та Чернівецька області.

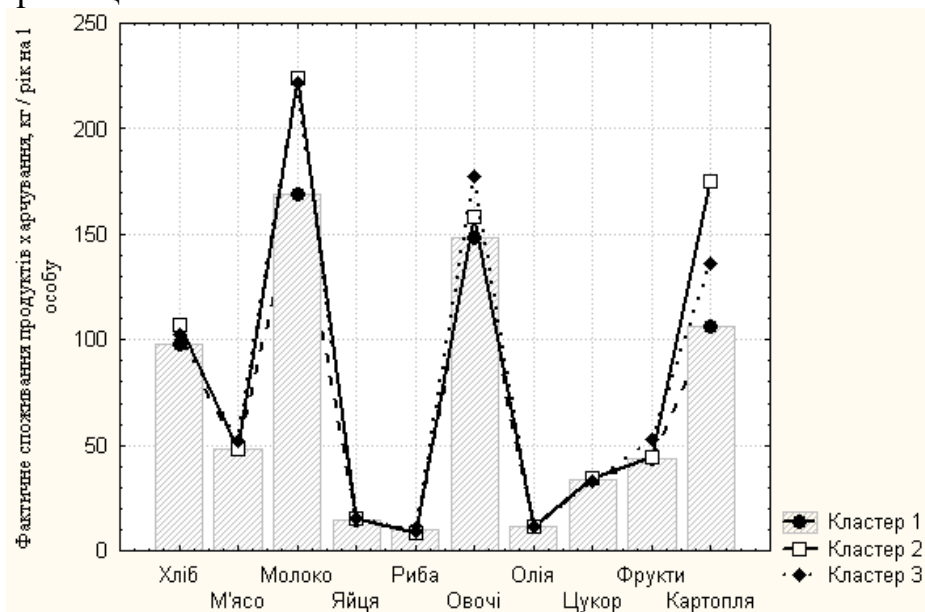

Рис. 5. Кластерний аналіз фактичного споживання продуктів харчування в розрізі основних їх видів за регіонами України в 2016 році (побудовано за даними Державної служби статистики України)

Третій кластер характеризується більшими у порівнянні з іншими кластерами середньодушовими обсягами споживання відносно дорогих та цінних з позиції вмісту поживних речовин груп продуктів харчування та меншими обсягами споживання дешевих груп продовольства. Населення регіонів, що входять у другий кластер, споживають більш дешеві продукти харчування з низкими поживними властивостями в їх складі. Натомість регіони першого кластеру характеризується найнижчими середньодушовими фактичними обсягами споживання продуктів харчування у порівнянні з регіонами інших кластерів.

Крім того, продовольче споживання населення в Україні за ознакою якісного складу продуктів харчування та пропорційності між білковим, вуглеводним, жировим та біоенергетичним компонентами, структурою споживання продуктів тваринного та рослинного походження не є задовільним. Протягом аналізованого періоду основну частину калорій українці споживали із продукцією рослинного походження. У 2016 році лише 31,6% середньодобового раціону забезпечується за рахунок споживання продукції тваринного походження, що нижче за встановлений пороговий критерій (55 відсотків).

Одним із індикаторів рівня продовольчої безпеки є диференціація вартості харчування за соціальними групами. Проведений аналіз показав, що диференціація

споживання продуктів харчування за квінтильними (20%) групами в залежності від розміру сукупних доходів відчутніше всього спостерігається в групі фруктів, ягід, горіхів, винограду. Також велика різниця спостерігається у споживанні м'яса та м'ясопродуктів (на 68% більше в 2016 році), молока і молочних продуктів (на 70% більше в 2016 році), риби і рибопродуктів (на 68% більше в 2016 році), овочів і баштанних (на 53% більше в 2016 році).

Задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, протягом 2000-2016 рр., здійснювалося, в основному, за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Найбільш уразливими позиціями, з точки зору імпортозалежності залишаються позиції «риба та рибопродукти», «плоди, ягоди та виноград», «олія рослинна», де частка імпорту перевищує встановлений 30-ти відсотковий граничний критерій цього індикатора.

В Україні, як і в інших постсоціалістичних країнах, відбувається ринкова економічна трансформація. В роботі доведено, що для визначення структурних зрушень в економіці країни і їх впливу на стан продовольчої безпеки, використовують різноманітні міжнародні рейтинги та індекси. Оцінюючи продовольчу безпеку національної економіки у порівнянні з іншими країнами світу зауважимо, що Україна у світовому рейтингу Global Food Security Index займає посередні позиції. Так, у 2016 році Україна за рівнем продовольчої безпеки посіла 59 місце серед 109 досліджуваних країн світу (рис. 6).

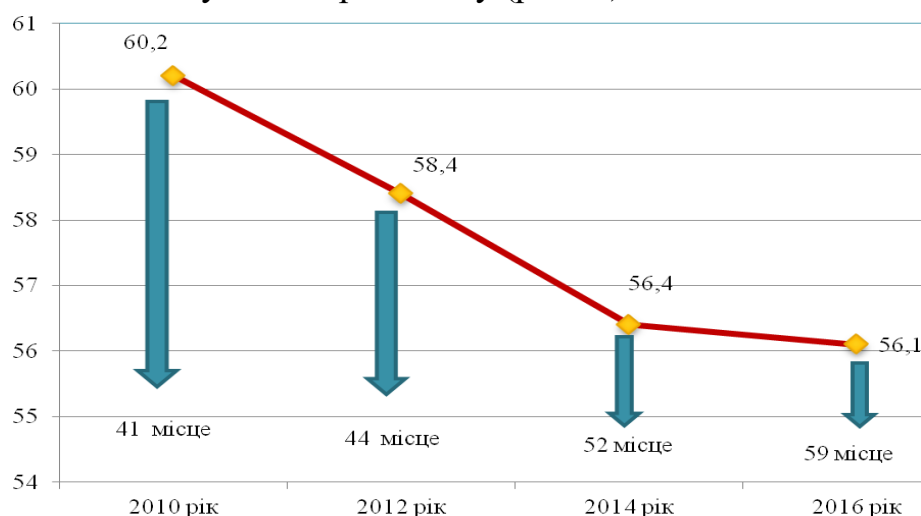

Рис. 6. Динаміка зміни індексу продовольчої безпеки та рейтинг України протягом 2010-2016 років
(побудовано за даними *The Economist Intelligence Unit*)

Сьогодні Україні важливо не лише забезпечити достатній рівень виробництва основних видів продовольства в країні, але й створити потужний експортний потенціал продовольчої продукції, за допомогою якого можна було б домогтися як зниження голоду в світі, так і піднесення власної економіки.

У *третьому розділі* – «Удосконалення державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки» – наведено стратегічні пріоритети системи забезпечення продовольчої безпеки, обґрунтовано використання інтегрального показника за для моніторингу та

контролю стану продовольчої безпеки, розроблено концепцію гармонізації державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки.

Основним стратегічним напрямом забезпечення продовольчої безпеки має стати гарантування та забезпечення достатності і доступності продовольства у будь-який час, в кількості необхідній для забезпечення гідних умов життя. Все це вимагає формування ефективної системи оцінки рівня продовольчої безпеки.

З метою моніторингу рівня продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки, запропоновано визначення інтегрального показника продовольчої безпеки країни, який має наступний вигляд:

$$I_{пб} = 0,4X_1 + 0,1479X_2 + 0,1467X_3 + 0,1535X_4 + 0,1519X_5, \quad (1)$$

де X_1 - коефіцієнт достатності споживання продуктів харчування;

X_2 - добова енергетична цінність раціону людини, ккал;

X_3 - коефіцієнт диференціації споживання за квінтельними групами;

X_4 - коефіцієнт економічної доступності продуктів харчування за витратами;

X_5 - коефіцієнт продовольчої імпортової залежності.

Інтегральний показник продовольчої безпеки країни визначено за допомогою методу «зважених сум» на основі нормалізованих показників при порогових та оптимальних значеннях індикаторів (рис. 7).

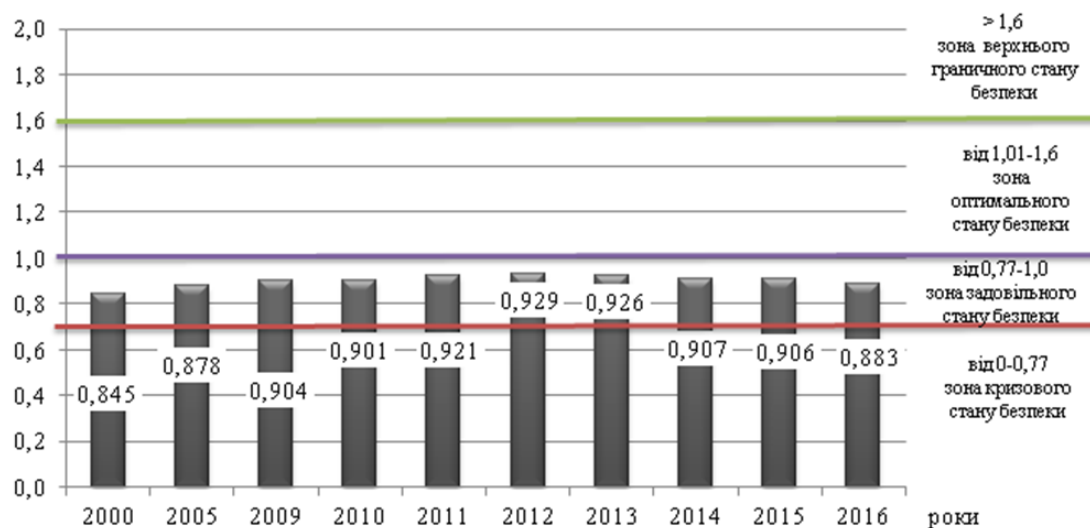

Рис. 7. Стан продовольчої безпеки України за 2000-2016 рр. визначений за допомогою інтегрального показника продовольчої безпеки (розроблено автором)

В результаті розрахунків отримано такі межі інтегрального показника продовольчої безпеки: зона кризового стану характеризується значенням інтегрального показника, меншим за нижнє граничне значення (від 0 до 0,77); задовільний стан – значенням інтегрального показника, меншим за нижнє порогове значення (від 0,78 до 1); оптимальний стан визначається інтегральними показниками, що знаходяться в межах нижнього і верхнього оптимальних значень (від 1,01 до 1,6); верхній граничний стан – визначається інтегральним показником, значення якого перевищує 1,6.

В роботі проведено прогнозування стану продовольчої безпеки за допомогою

адаптивного методу експоненціального згладжування Хольта, що підтверджує загальну тенденцію до його зниження в короткостроковій перспективі (рис. 8).

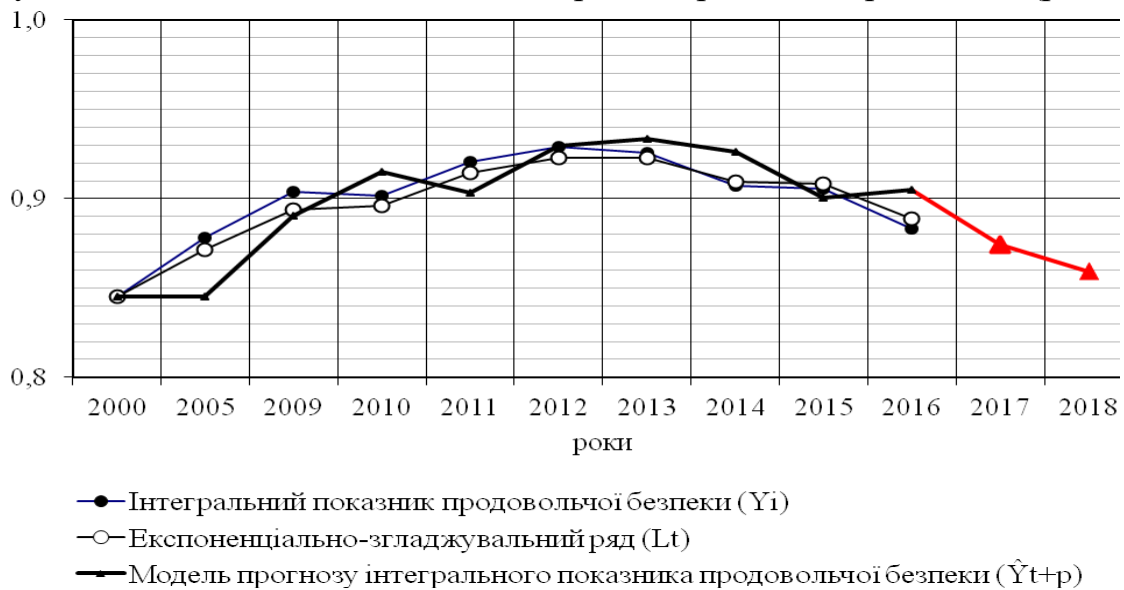

Рис. 8. Модель прогнозу інтегрального показника продовольчої безпеки (розроблено автором)

Запропонований концептуальний підхід до гармонізації державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки полягає у єдності і взаємозв'язку національного, регіонального і базового рівня (споживач продовольства) продовольчої безпеки (рис. 9). Виходячи з отриманих результатів, державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в рамках концептуального підходу доцільно вести за такими взаємопов'язаними напрямками:

1. Нормативно-правове регулювання - всебічна експертиза всіх законів, нормативних актів, постанов, управлінських рішень у їх взаємозв'язку для з'ясування їх взаємної відповідності та спрямованості на підвищення рівня продовольчої безпеки.

2. Державне регулювання цін шляхом безпосереднього контролю для гарантування рівня і стабільності цін, а також застосування політики обмеження на ввіз продовольства (через встановлення високих імпорتنих бар'єрів) за тими продуктами, імпорт яких може конкурувати з внутрішнім виробництвом.

3. Організація роботи всіх структур державного управління щодо зміцнення соціально-економічного потенціалу, тобто нарощування життєзабезпечення суспільства з метою підвищення доступності продуктів харчування для населення, шляхом підвищення соціальних стандартів. Впровадження продовольчих програм для найбільш вразливих верств населення, а саме програм додаткової продовольчої допомоги, спеціальних програм харчування для жінок, немовлят та дітей, програми шкільних обідів, продовольчі програми для дітей та дорослих, які потребують догляду.

4. Державна підтримка галузей, що забезпечують продовольчу безпеку країни, а саме сільське господарство, харчова та переробна промисловість, торгівля. Забезпечення життєдіяльності аграрного сектора в цілому, тобто створення можливостей майбутнього його розвитку.

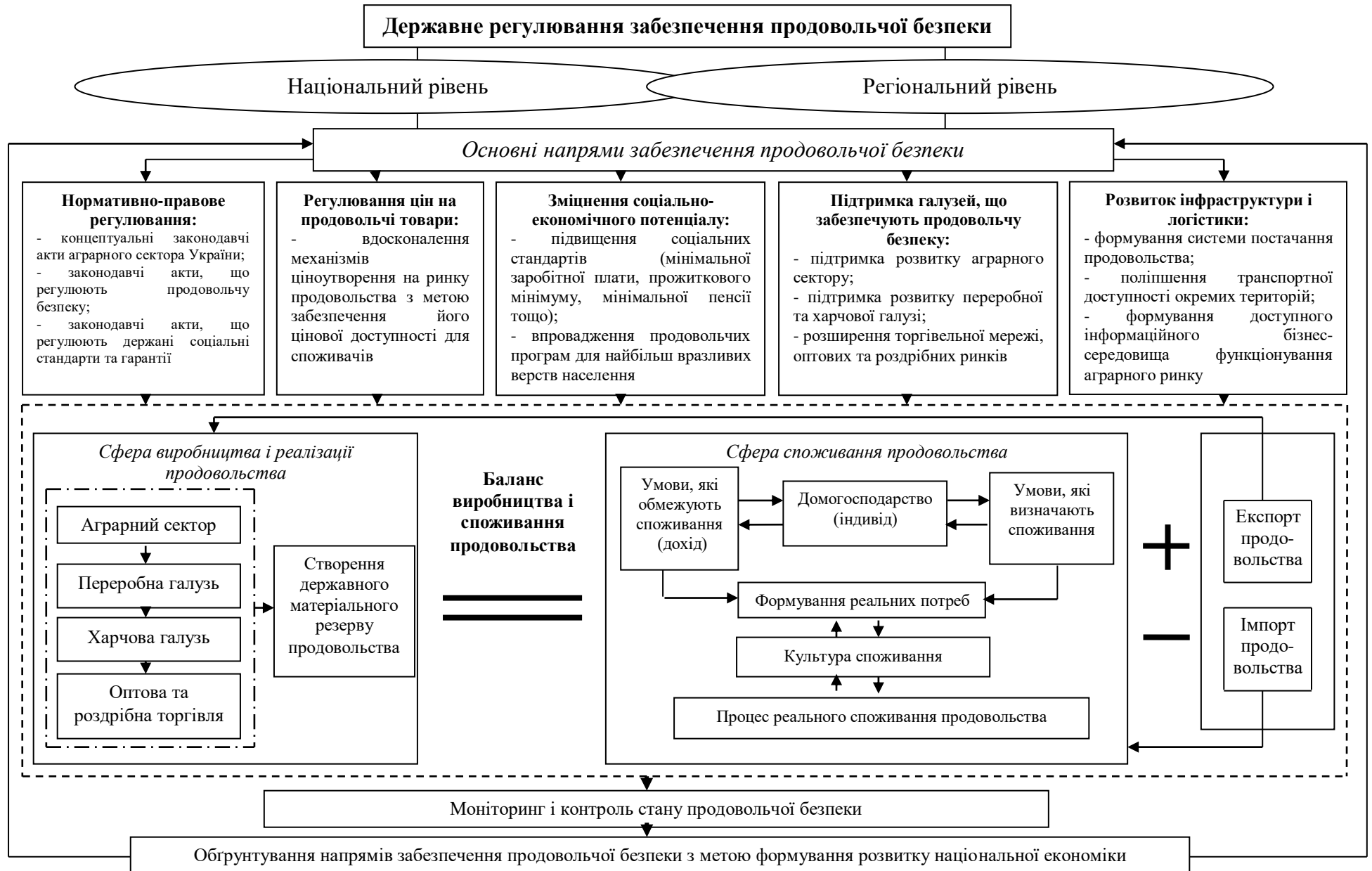

Рис. 9. Концептуальний підхід до гармонізації державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки (розроблено автором)

5. Розвиток інфраструктури і логістики полягає у запровадженні умов розширення і поглиблення партнерства, співробітництва, економічної інтеграції України через формування системи постачання продовольства, поліпшення транспортної доступності окремих територій, а також забезпечення доступного інформаційного бізнес-середовища функціонування аграрного ринку.

Наведені напрями забезпечення продовольчої безпеки направлені на сферу виробництва і реалізації продовольства, сферу споживання продовольства та на експортно-імпортну сферу, як невід'ємну умову забезпечення балансу між виробництвом і споживанням продовольства.

Сфера виробництва і реалізації продовольства полягає у взаємозв'язку та співпраці аграрного сектору економіки, переробної та харчової галузі, оптової та роздрібною торгівлі. Сталий розвиток національної економіки у сфері забезпечення продовольчої безпеки полягає також у створенні оптимального державного матеріального резерву продовольства. Сфера споживання продовольства залежить від умов, які обмежують споживання та умов, які визначають споживання продуктів харчування кожним домогосподарством або індивідом. Невід'ємною складовою процесу реального споживання продовольства є рівень культури споживання в країні. Слід відмітити, що лівова частка продуктів харчування втрачається від нераціонального та незбалансованого їх використання споживачем.

Таким чином, усі сфери та напрями забезпечення продовольчої безпеки держави передбачають обов'язковий моніторинг і контроль стану продовольчої безпеки з метою своєчасного виявлення фактів прояву загроз, фактів порушення національних інтересів у цій сфері життєдіяльності суспільства, розробку прогнозу негативних для продовольчої безпеки наслідків.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних, методичних і практичних питань забезпечення та зміцнення продовольчої безпеки дозволили зробити наступні висновки та пропозиції:

1. На основі проведеного теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату продовольчої безпеки в контексті трансформації національної економіки уточнено підхід до визначення поняття «продовольча безпека» з урахуванням існуючих економічних, соціальних і політичних процесів, в яких перебуває сучасна національна економіка, що дало змогу сформулювати власне визначення продовольчої безпеки як стану, що означається достатністю споживання продуктів харчування на рівні науково-обґрунтованих норм, задоволенням потреб у повноцінному харчуванні всіх верств населення, самозабезпеченістю внутрішнього ринку необхідними продуктами харчування в умовах трансформації національної економіки.

2. Систематизовано класифікацію загроз продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки та доповнено її двома класифікаційними ознаками. Перша класифікаційна ознака - рівень розвитку культури споживання, включає такі види, як недостатній рівень розвитку культури споживання, достатній рівень розвитку культури споживання, високий рівень розвитку культури споживання. Рівень впливу негативних факторів трансформаційних змін в економіці

є другою запропонованою класифікаційною ознакою, яка представлена такими видами: слабкий вплив, помірний вплив, вагомий вплив. Дана класифікаційна ознака розроблена з метою своєчасного виявлення, розробки та реалізації комплексу заходів щодо усунення негативного впливу наведених факторів на стан продовольчої безпеки.

3. Установлено, що процес забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні базуватись на таких принципах: самозабезпеченість, незалежність, достатність, доступність, якість, збалансованість та екологічність. Обґрунтовано необхідність конкретизації принципів забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки, шляхом доповнення їх принципом наукової обґрунтованості, безперервності та системності, що дозволяє поглибити наукові засади забезпечення продовольчої безпеки.

4. На основі вивчення й узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду, розроблено методичний підхід до оцінювання рівня продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки. Оцінка індикаторів, які характеризують соціально-економічний стан продовольчої безпеки країни дозволяє виявити, що в даний час майже вирішена проблема фізичної доступності продовольства, проте економічна доступність продовольства характеризується високою часткою продовольчих витрат у бюджетах домогосподарств, а це дає підстави стверджувати, що Україна не пододала межу бідності. Крім того, продовольче споживання продуктів харчування населенням в Україні за ознакою якісної структури не відповідає пороговим критеріям.

Оцінюючи продовольчу безпеку національної економіки у порівнянні з іншими країнами світу, констатуємо, що Україна у світовому рейтингу Global Food Security Index займає посередні позиції, що підтверджує факт про незавершеність процесу ринкової економічної трансформації в нашій країні.

5. Розроблений методичний підхід до оцінки середньодушового фактичного споживання продуктів харчування в розрізі основних їх видів та регіонів України проведено за допомогою методу кластерного аналізу, що дозволив виділити три кластера. Перший кластер характеризується найнижчими середньодушовими фактичними обсягами споживання продуктів харчування у порівнянні з регіонами інших кластерів. Регіони другого кластеру, споживають більш дешеві продукти харчування з низькими поживними властивостями в їх складі, а третій кластер характеризується більшими у порівнянні з іншими кластерами середньодушовими обсягами споживання відносно дорогих та цінних з позиції вмісту поживних речовин груп продуктів харчування та меншими обсягами споживання дешевих груп продовольства.

6. Доведено, що моніторинг та контроль стану продовольчої безпеки має базуватися на комплексному підході. Тому було запропоновано розрахунок інтегрального показника продовольчої безпеки, який включає коефіцієнт достатності споживання продуктів харчування, добову енергетичну цінність раціону людини, коефіцієнт диференціації споживання за квінтельними групами, коефіцієнт економічної доступності продуктів харчування за витратами та коефіцієнт продовольчої імпортової залежності. Інтегральний показник продовольчої безпеки країни визначено за допомогою методу «зважених сум» на основі нормалізованих

показників при порогових та оптимальних значеннях індикаторів. Визначено, що протягом аналізованого періоду продовольча безпека України знаходилась у задовільному стані.

7. Побудована модель прогнозу стану продовольчої безпеки країни, виконана за допомогою адаптивного методу експоненціального згладжування Хольта, дозволила з високою точністю визначити інтегральний показник продовольчої безпеки. Проведений прогноз інтегрального показника продовольчої безпеки підтверджує загальну тенденцію до його зниження в короткостроковій перспективі, що погрожує Україні переходу від зони задовільного до зони кризового стану безпеки.

8. Розроблений концептуальний підхід до гармонізації державного регулювання продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки засновано на єдності і взаємозв'язку держави та споживача. Формуючі концептуальне бачення забезпечення продовольчої безпеки України через гармонізацію відносин держави і споживача досягається задоволення їх інтересів. Виходячи з отриманих результатів, концептуальний підхід до гармонізації державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки включає основні напрями державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки, що формує баланс сфери виробництва, реалізації продовольства та сфери споживання. А від ступеня розвитку культури споживання залежить розмір споживчих збитків, ступінь збалансованості раціону домогосподарства. Моніторинг і контроль стану продовольчої безпеки є складовою наведеного концептуального підходу, основною метою реалізації якого, є своєчасне виявлення фактів прояву загроз для запобігання негативних їх наслідків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Підрозділ у монографії

1. Голікова К.П. Механізм управління продовольчою безпекою України / К.П. Голікова // Інноваційний та соціально-гуманітарний розвиток економічних систем в Україні: монографія за ред. О.М. Брадул, Г.В. Самородченко, М-во освіти і науки України; ПВНЗ «ІДА». – Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2015. – С.61-70. (0,58 д. а.)

Статті в наукових фахових виданнях України

2. Голікова К.П. Стан продовольчої безпеки України: соціально-економічний аспект / К.П. Голікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», вип. 7, ч.1. – Херсон: ХДУ, 2014. – С. 183-186. (0,50 д. а.)

3. Голікова К.П. Концепція управління продовольчим забезпеченням країни / К.П. Голікова // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. - 2016 Т.21. Вип. 7-1 (49). - С. 39-42. (0,54 д. а.)

Статті у виданнях України, включених до міжнародних інформаційних і наукометричних баз

4. Голікова К.П. Продовольча безпека держави: сутність, структура та особливості її забезпечення / К.П. Голікова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 22, ч.П. –

Кіровоград: КНТУ, 2012. – С. 408-412. (0,33 д. а.)¹

5. Голікова К.П. Індикатори продовольчої безпеки як критерії ефективності розвитку агропродовольчої сфери держави / К.П. Голікова // Бізнес Інформ. – 2013. - №4. – С. 212-215. (0,42 д. а.)²

6. Голікова К.П. Огляд та аналіз структури споживання продуктів харчування в Україні / К.П. Голікова // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. - №24. – С. 140-144. (0,46 д. а.)³

Стаття в зарубіжному науковому періодичному виданні

7. Голікова К.П. Самообеспечение и продовольственная независимость как формообразующие принципы национальной продовольственной безопасности Украины / К.П. Голікова // Оралдын ғылым жаршысы. Серия: Экономические науки, Государственное управление. - г. Уральск: ТОО «Уралнаучкнига». – 2014. - №37 (116). – С. 135-141. (0,38 д. а.)

Матеріали конференцій

8. Голікова К.П. Напрямки забезпечення продовольчої безпеки держави / К.П. Голікова // Настоящи изследвания и развитие: материали за 9-а международна научна практична конференция. Икономики. София: «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2013. - Том 8. – С. 27-29. (0,13 д. а.)

9. Голікова К.П. Роль аграрної політики у формуванні продовольчої безпеки держави / К.П. Голікова // Особливості розвитку регіонів України у нових економічних умовах: матеріали п'ятої загальноукраїнської наукової web-конференції молодих вчених, 3 березня 2014 р. – Сімферополь: Діайпі, 2014. – С. 146-148. (0,13 д. а.)

10. Голікова К.П. Самозабезпечення як запорука продовольчої безпеки України / К.П. Голікова // Національні моделі економічних систем: формування, управління, трансформації. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 р.). У 2-х частинах / ред. кол.: К.С. Шапошников [та ін.]. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч.1. – с. 65-68. (0,21 д. а.)

11. Голікова К.П. Оцінка достатності споживання продуктів харчування в Україні / К.П. Голікова // Нормативні, управлінські та міжнародні аспекти соціально-економічного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 жовтня 2014 року) / ГО «Львівська економічна фундація». У 3-х частинах. – Львів: ЛЕФ, 2014. – Ч.2. – с. 91-94. (0,21 д. а.)

12. Голікова К.П. Рейтингова оцінка стану продовольчої безпеки за регіонами України / К.П. Голікова // Проблеми сучасної економіки: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 13-14 лютого 2015 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. У 2-х частинах. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2015. – Ч.1. – с. 83-86. (0,21 д. а.)

13. Голікова К.П. Формування системи продовольчого забезпечення країни / К.П. Голікова // Стан та перспективи розвитку фінансів, обліку та підприємництва в

¹ Міжнародні інформаційні та наукометричні бази: Scientific Indexing Services, Google Scholar.

² Міжнародні інформаційні та наукометричні бази: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Російська наукова електронна бібліотека, Index Copernicus, Соціонет, Академія Google.

³ Міжнародні інформаційні та наукометричні бази: Index Copernicus, Scientific Indexing Services, Google Scholar.

умовах трансформації економіки: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 8-9 липня 2016 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2016. – С. 23-26. (0,21 д. а.)

АНОТАЦІЯ

Голікова К.П. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2017.

Дисертація присвячена науково-теоретичному обґрунтуванню напрямів і розроблені практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки.

На основі проведеного теоретичного аналізу понятійно-категоріального апарату продовольчої безпеки в контексті трансформації національної економіки уточнено підхід до визначення поняття «продовольча безпека». Систематизовано класифікацію загроз продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки та доповнено її такими класифікаційними ознаками: рівень розвитку культури споживання, рівень впливу негативних факторів трансформаційних змін в економіці. Запропоновано розрахунок інтегрального показника продовольчої безпеки. Розроблена концепція гармонізації державного регулювання продовольчої безпеки в умовах трансформації національної економіки заснована на єдності і взаємозв'язку держави та споживача.

Ключові слова: продовольча безпека, державне регулювання, індикатори продовольчої безпеки, загрози, продукти харчування.

АННОТАЦИЯ

Голікова К.П. Государственное регулирование обеспечения продовольственной безопасности в условиях трансформации национальной экономики. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 - экономика и управление национальным хозяйством. - Классический частный университет, Запорожье, 2017.

Диссертация посвящена научно-теоретическому обоснованию направлений и разработки практических рекомендаций, направленных на совершенствование государственного регулирования обеспечения продовольственной безопасности в условиях трансформации национальной экономики.

На основе проведенного теоретического анализа понятийно-категориального аппарата продовольственной безопасности в контексте трансформации национальной экономики уточнено подход к определению понятия «продовольственная безопасность». Систематизировано классификацию угроз

продовольственной безопасности в условиях трансформации национальной экономики и дополнено ее следующим классификационным признаком: уровень развития культуры потребления, уровень влияния негативных факторов трансформационных изменений в экономике. Обоснована необходимость конкретизации принципов обеспечения продовольственной безопасности в условиях трансформации национальной экономики, путем дополнения их принципами научной обоснованности, непрерывности и системности. Разработан методический подход к оценке уровня продовольственной безопасности в условиях трансформации национальной экономики. Оценка индикаторов, характеризующих социально-экономическое положение продовольственной безопасности страны позволяет выявить, что в настоящее время почти решена проблема физической доступности продовольствия, однако экономическая доступность продовольствия характеризуется высокой долей продовольственных расходов в бюджетах домохозяйств, а это дает основания утверждать, что Украина не преодолела рубеж бедности. Доказано, что мониторинг и контроль состояния продовольственной безопасности должен базироваться на комплексном подходе. Предложено расчет интегрального показателя продовольственной безопасности. Разработана концепция гармонизации государственного регулирования продовольственной безопасности в условиях трансформации национальной экономики, которая основана на единстве и взаимосвязи государства и потребителя.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, государственное регулирование, индикаторы продовольственной безопасности, угрозы, продукты питания.

ANNOTATION

Holikova K.P. State regulation of food security in the conditions of the transformation of the national economy. - On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. - Classic Private University, Zaporizhzhia, 2017.

The dissertation is devoted to the scientific and theoretical substantiation of directions and developed practical recommendations aimed at improving the state regulation of food security in the conditions of transformation of the national economy.

On the basis of theoretical analysis of the concept and categorical food security apparatus in the context of the transformation of the national economy, the approach to defining the concept of "food security" has been clarified. The classification of threats to food security has been systematized in the conditions of the transformation of the national economy and has been supplemented with the following classification: the level of development of the consumption culture, the level of influence of negative factors of transformational changes in the economy. The calculation of the integral index of food security has been proposed. The concept of harmonization of state regulation of food security in the conditions of the transformation of the national economy is based on the unity and interconnection between the State and the consumer.

Key words: food security, state regulation, indicators of food security, threats, food products.

ГОЛІКОВА КАТЕРИНА ПАВЛІВНА

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ
БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Підписано до друку 05.05.2017 р. Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. – 0,9. Тираж – 100 прим.

Друкарня С. Г. Щербенка вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027 (0564) 92-20-77 Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності ДК № 4561 від 13.06.2013 р.